

numerus inferno eriperetur. Sed contra hunc modum (præter novitatem ejus) retorqueri possunt omnes rationes factæ. Inquiri enim an tanta pœnæ diuturnitas sit certa lege statuta, necne? Si non est, ergo nihil est de novo concessum his animabus propter Christum. Si est, unde constat in ea lege justitiæ esse dispensatum? Item vel illis animabus fuit commodius acerbiora pati breviori tempore, vel non. Si non, quodnam beneficium illis contulit Christus? Si vero fuit commodius, cur non confertur nobis simile beneficium propter Christum jam glorificatum, et ostendentem Patri vulnera suæ passionis, quod illis collatum est propter Christum descendentem ad inferos? Tandem, vel in ea commutatione servata est omnimoda æqualitas, vel non. Si non, sine causa ponitur, quia necessario asserendum est dispensatum esse in lege justitiæ, et id quod deerat, solutum esse ex satisfactionibus Christi. Et contra hoc procedunt omnes rationes factæ. Nam idem dici potuisset de totius pœnæ remissione. Si vero dicatur servatam esse æqualitatem, id quidem difficile intelligitur, quia dilatio beatitudinis vix potest sola pœna sensus compensari. Vel certe, si fuit æqualitas, nulla fuit necessitas nec ratio ob quam illa commutatio fieret.

14. *Christus per suum ad inferos descensum non omnes e purgatorio eduxit animas.* — Ultima sententia est media inter præcedentes, scilicet, Christum non eduxisse omnes animas e purgatorio, aliquas tamen liberasse. Hæc est mens D. Thomæ hic, art. 8, ad 1, quamvis revera D. Thomas non omnino id affirmet, nam sub disjunctione loquitur; unde ad veritatem sententiæ ejus sufficeret prior modus, scilicet, quod Christus eduxit eos qui jam perfecte solverant. Tamen Cajetanus hic, et alii Thomistæ, intelligunt D. Thomam in sensu copulativo, scilicet, Christum eduxisse animas quæ uno vel alio modo aptæ erant ad exitum. Et videtur revera mens D. Thomæ, quem secutus est Durand., in 3, dis. 22, q. 4; et Paludanus, q. 3. Auctores quoque aliqui citati in prima sententia nihil aliud dicunt, cum loquantur indefinite de animabus purgatorii, præsertim Gabriel et Turrianus. Et prior pars negativa hujus sententiæ satis probata est ex dictis in secunda opinione. Posterior vero fit probabilis ex dictis in commentar. art. 8. Nam, sicut Christus Dominus hic vivens quibusdam remisit peccata speciali gratia et liberalitate, et moriens, similem latroni imperavit gratiam, et postea resurgens quosdam

secum suscitavit, non tamen omnes, ita verisimile est aliquibus animabus purgatorii hoc beneficium contulisse propter aliquam specialem rationem meriti et devotionis. Item suffragia et orationes Sanctorum juvant animas purgatorii ut citius liberentur; ergo multo magis juvare poterit Christi oratio, si illæ speciali aliquo titulo eo modo juvari merentur. Ergo, simili modo, credibile est sua voluntate et petitione aliquas tunc liberasse, quæ ad hoc magis erant dispositæ.

15. In hac re (ut fere citati Theologi docent, et specialiter Richard., in 3, dis. 4, q. 2) vix potest definitum ferri judicium, cum res sit valde incerta, pendens tantum ex humanis conjecturis quæ in omnem partem facile accommodari possunt. Tamen inter omnes opiniones, sententia D. Thomæ videtur majorem speciem probabilitatis, simulque pietatis, ac justitiæ divinæ congruentem rationem habere.

SECTIO IV

Ad quæ loca inferni Christus descenderit, quantumque ibi moratus sit.

1. Hæc duo sub uno titulo comprehendimus, quia breviter possunt expediri. Circa priorem ergo partem, certum est descendisse ad sinum Abrahæ, qui erat proprius locus justorum; difficultas vero est de cæteris locis. Quidam enim probabile existimant descendisse Christum ad locum gehennæ et damnatorum, et consequenter ad cætera loca. Ita opinatur Bellarminus, lib. 4 de Christi anima, c. 16, propter verba Sapientis, Ecclesiast. 24: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, inspiciam omnes dormientes.* Nam, licet D. Thomas, art. 1, ad 1, hæc verba explicet de penetratione secundum effectum, tamen non videtur satisfacere, ut supra in favorem Durandi argumentabamur. Quia alias dici posset ad nullum locum aliter descendisse quam per effectum, cum Scriptura æque de omnibus loquatur. Adducit præterea quædam Patrum testimonia dicentium, Christum descendisse *ad locum doloris*, ex Augustino, ep. 99; *in quo peccatores torquebantur*, Fulgent., lib. 3 ad Thrasimundum, c. 30; *quique est domicilium magnæ illius mentis*, ut loquitur Emissenus, orat. 1 de Resurrect., et similia. Adjungi præterea potest conjectura, quia Christus in omnibus inferni locis aliquid operatus est; sed perfectior modus operandi magisque connaturalis est per realem præsentiam. Item in

morte sua declaratus est Christus dominus vivorum et mortuorum, ita ut omnes etiam dæmones et damnati ad ejus regnum pertineant, ejusque potestati subditi sint; ergo oportuit ut sua præsentia veluti possessionem regni sui caperet, ac de omnibus triumpharet.

2. Contraria sententia est communis Theologorum. D. Thomas hic, artic. 2, et in 3, d. 22, ubi Bonav., Richard., Gabriel, Palud., et Marsil., q. 13; et reliqui in hoc conveniunt, quod ad locum damnatorum non descendit; ad locum autem purgatorii quidam eorum censent probabile descendisse, si verum est inde aliquos liberasse. Qui Theologi nullam aliam probationem adducunt, nisi quod potissima et adæquata ratio, ob quam Christus ad inferos descendit, fuit, ut Sanctos Patres visitaret et consolaretur, atque eos inde educeret. Hanc enim rationem illius descensus reddunt omnes Patres supra citati, ut videre licet, præsertim in Cyrill. Jerosol., cat. 4; Damasc., lib. 3, cap. ult.; Ruffino, in Expos. Symb.; et Tertull., l. de Anima. Et revera Scripturæ hanc potissimam causam assignant; ergo verisimile est tantum descendisse in illum locum, in quo Sanctorum animæ existebant. Unde Augustinus, dicta epist. 99: *Nulla (inquit) causa occurrit cur illo venisse credatur Salvator, nisi ut ab ejus (id est inferni) doloribus salvos faceret.* Ergo, ex sententia Augustini, ad nullum locum inferni descendit Salvator, ex quo neminem erepturus erat. Confirmat hoc D. Thomas hic, art. 8, in arg. *Sed contra*, quia non decebat Christum ad locum damnatorum descendere, *in quo nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*, Job 10. *Quæ enim conventio lucis ad tenebras? Christi ad Belial?* 1 ad Cor. 6.

3. *Anima Christi non descendit in triduo ad locum damnatorum.* — *Christus in triduo ad purgatorium non descendit.* — In hac re censeo primam sententiam, quamvis nova appareat, non esse tamen temerariam, neque omnino improbabilem. Quia non desunt illi apparentia fundamenta, et contraria non fundatur certa auctoritate, sed dubiis conjecturis; multo tamen probabilius videtur Christum non descendisse saltem ad locum damnatorum. Primum quidem propter communem consensum Scholasticorum; deinde, quia nulla apparet sufficiens ratio cur illuc descendit. Est enim præter supra dicta considerandum, Christi animam non descendisse ad infernum solum propter effectum, vel propter alios, sed quodammodo propter se, supposito

ordine divinæ providentiæ. Quia cum illa anima a corpore separata alicubi futura esset, nullus erat pro illo statu aptior locus in quo existeret. Erat enim ille locus ex divina providentia deputatus pro animabus sanctis, usque ad consummatam hominum redemptionem et Christi resurrectionem; et ideo ibi debuit anima Christi etiam collocari, donec iterum corpus assumeret. Noluit enim sine illo supra terram ascendere. Hæc autem ratio optime declarat Christum descendisse ad sinum Abrahæ. Ad gehennam autem nullam habuit occasionem descendendi, quia neque ille locus erat accommodatus ipsi, neque effectus, quem ibi habuit, hoc requirebat. Quia totus fuit per modum locutionis, seu ejusdam manifestationis. Ut autem unus spiritus cum altero loquatur, seque illi manifestet, nulla loci propinquitas necessaria est. Deinde, ut rex possessionem regni capiat, non perambulat omnia loca, etiam vilia et abjecta, sed in ea civitate quæ est caput regni, in qua eum maxime residere decet, totius regni suscipit gubernacula. Igitur, ut Christus omnibus damnatis ac dæmonibus dominaretur, eosque terreret, et sibi genua flectere compelleret, nec necessarium, nec expediens fuit ut ad eorum teterrimum locum descenderet. Et hæc de loco damnatorum. Quæ pari fere probabilitate procedunt de loco puerorum. Quia, licet in illo non sint horror et inordinatio quæ in loco damnatorum, tamen etiam non congruebat Christo. Ac præterea, quia adhuc est incertum an Christus sese manifestaverit his pueris, vel aliquid eis contulerit; et si quid contulit, non pertinuit ad eorum salutem aut spiritualem profectum, sed solum ad recognitionem domini Christi, ad quem effectum satis superque erat locutio et spiritualis præsentia secundum cognitionem. De loco vero purgatorii res est magis dubia; tamen etiam probabilius censeo, Christum ad illum non descendisse. Primum, quia existimo non eduxisse omnes animas e purgatorio, et si aliquas eduxit, eas non in purgatorio, sed in sinu Patrum glorificasse. Atqui, ut eas illuc adduceret, non oportuit ut ad locum purgatorii descenderet, sed ut suam voluntatem ac imperium manifestaret. Ad illuminandas vero cæteras animas, jam diximus non esse necessariam propinquitatem loci; ergo cum alias nec loci qualitas et conditio esset Christi animæ accommodata, nec ex parte animarum, quæ ibi purgabantur, esset ea congruitas quæ erat in animabus Patriarcharum et Prophetarum.

rum, non oportuit Christi animam illuc descendere.

4. *Responsio ad argumenta in oppositum.*— Nec locus adductus ex Ecclesiast. 24 difficilem habet expositionem. Primo quidem, quia non constat ibi ad litteram esse sermonem de Sapientia incarnata. Secundo, quia, licet hunc locum interpretemur de descensu per effectum, tantum habetur, ex hoc solo loco non probari sufficienter Christum descendisse ad inferos secundum realem præsentiam, ex quo non sequitur aliquod in favorem Durandi. Nam ex aliis locis Scripturæ, necessario convincitur Christi animam ad aliquem locum inferni vere ac realiter descendisse. Tertio respondetur, de Christo dici penetrasse *omnes partes terræ*, quia non solum ad superficiem ejus descendit, sed etiam usque ad infimum terræ locum penetravit; non autem oportet ut eum in locum quoad omnes ejus sinus quoquoersum irruerit. Sicut, cap. 47, dicit Job: *In profundissimum infernum descendent omnia mea*; ubi Gregorius, lib. 18, c. 47, alias 22, adnotat, Job non fuisse descensurum usque ad infimam inferni partem; totum vero illum locum comparatione nostri dici profundissimum infernum. Jam vero locus Augustini ad summum procedit de purgatorio, ut evidenter probatum est, cum dicat non descendisse, nisi ad eum locum ex quo animas eduxit. Et adhuc quoad hoc procedit Augustinus in ea epistola, ex eo fundamento quo existimabat sinum Abraham non posse dici locum inferni et dolorum, cujus contrarium ex eodem Augustino et aliis Patribus satis ostendimus. Et ita etiam constat cætera Patrum testimonia de eodem loco sufficienter intelligi. Conjecturæ vero probando nostram sententiam satis expeditæ sunt.

5. Circa posteriorem partem quæstionis nulla fere est difficultas, suppositis iis quæ diximus. Unum tamen invenio, Nicephorum, lib. 1 Historiæ, c. 31, dicentem, eadem die et hora qua Christus descendit ad inferos, rediisse secum ducentem Sanctorum animas, et cum eis ad paradysum transisse. In quam sententiam citat Chrysostomum, nullum tamen locum designat, solumque adducit conjecturam, quia non erat rationi consonum, animam ejus apud inferos retineri, quæ nihil prorsus de primi parentis maledictione et exitio secum attulisset; et ideo subito, ac in momento uno, ad tabernacula paradisi immensa luce relucentia transivisse. Et confirmari potest ex illis verbis Christi: *Hodie me-*

cum eris in paradiso. Quæ ad litteram et in sermonis proprietate verificari possunt de paradiso terrestri, etiamsi fateamur Christum vere et secundum realem præsentiam ad inferos descendisse. Potuit enim eadem die prius descendere, et statim paulo post ad paradysum transire, secum ducens latronis animam; ergo ita exponendus est ille locus. Nam Scriptura sacra, quando proprie exponi potest, non est ad metaphoras detorquenda. Et ita intelligit illum locum Justinus, q. 76 ad Orthodoxos; et indicant Irenæus et alii antiqui, qui existimarunt animas hominum expectare in paradiso terrestri, usque ad corporum resurrectionem, ut suam beatitudinem recipiant; præsertim ita exponit Euthym., in favorem illius sententiæ, Luc. 23.

6. *Responsio: Christi anima per triduum in inferno fuit.*— Nihilominus veritas est, Christi animam in inferno fuisse toto illo triduo, donec ascendit ut corpori uniretur hora resurrectionis. Veritatem hanc non minus certam existimo, quam quod Christus in infernum descenderit. Nam loca Scripturæ supra citata, utrumque eodem fere modo convincunt, præsertim ille Matth. 12: *Erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.* Quod dictum esse ratione animæ descendenti ad inferos, supra, ex ipsis verbis, et ex Sanctis Patribus ostendimus; et tamen ibi non solum dicit Christus se descensurum in cor terræ, sed etiam ibi per triduum futurum. Idem probant verba Psal. 15, prout exponuntur a Petro, Act. 2: *Quoniam non dereliques animam meam in inferno. Nam procedens (inquit Petrus) locutus est de resurrectione Christi.* Igitur non est ibi derelictus, quia exivit inde ut resurgeret; ibi ergo usque ad resurrectionem mansit. Unde eodem loco ait Petrus: *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri eum.* Tunc ergo solutus est a loco inferni, quando suscitatus est. Ac tandem Paulus, ad Roman. 10: *Quis (inquit) descendet in abyssum? id est Christum a mortuis revocare.* Ac si aperte diceret, tunc Christum ex abyso reductum, quando a mortuis revocatus est. Constat ergo ex Scriptura, Christum mansisse in inferno usque ad horam resurrectionis, quam ita etiam intellexerunt omnes Patres supra citati. Inter quos manifeste Augustinus, ep. 57, dicit animam ex inferno remeasse in die resurrectionis. Unde ex dictis verbis Christi: *Hodie mecum eris in paradiso.* Item Irenæus,

1. 5 contra Hær., c. 31; et Tertul., l. de Anima, cap. 55; ac Petrus Chrys., ser. 74, explicans verba illa: *Et ecce terræ motus factus est magnus* (quæ de die resurrectionis dicta fuerunt), inquit: *Tremuit terra, non quia Angelus descendit de cælo, sed quia ab infernis dominator ascendit.* Denique omnes Scholastici, in 3, d. 22, in hac veritate consentiunt. Rationes vero, seu congruentiæ ad hoc confirmandum, ex priori parte hujus sectionis sufficienter peti possunt.

7. Ad conjecturam Nicephori respondetur, Christi animam non fuisse detentam in inferno in penam, sed solum ut expectaret corporis sui resurrectionem, quam oportebat aliquo tempore differri, ut ejus veritas evidentius probaretur. Et eadem ratione detentæ sunt etiam aliorum animæ, non jam in penam, sed ut dominum suum comitarentur, et quia non decebat ante ipsum aliquem exire. Ad illud vero testimonium: *Hodie mecum eris in paradiso*, Origenes, tom. 2 in Joannem, in fine, dupliciter respondet. Primo, illud *hodie*, non sumi proprie pro præsentis die, sed pro præsentis tempore vel seculo. Sed hoc est contra proprietatem verbi et sensum Sanctorum et Ecclesiæ. Secundo, fortasse Christum prius ivisse ad paradysum, ut impleret promissum, et deinde descendisse in infernum. Sed hoc est gratis confictum, contra omnia in superioribus tractata.

8. Aliter interpretabantur alii, quos Theophyl. refert, scilicet, Christum dixisse, *hodie*, non quia eodem die id futurum esset, sed ad indicandam certitudinem promissionis. Sed hæc expositio non solum proprietatem verborum destruit, sed etiam veritatem. Verba enim Christi non continent prophetiam de futuro, in quo solet interdum præsens pro futuro poni, sed simplicem promissionem, quæ si non fuit impleta prout facta est, non fuit vera. Alii exponebant, conjungendo dictionem *hodie* cum antecedentibus verbis, hoc modo: *Amen dico tibi hodie, mecum eris, etc.*; sed est elusio potius Scripturæ quam interpretatio. Sic enim sine fructu adjecisset Christus illam temporis determinationem, in qua posita est magna vis et energia illorum verborum. Quia enim latro petierat ut Christus recordaretur sui quando veniret in regnum suum, ideo Christus eum docuit eodem die fuisse implendam petitionem ejus. Dicendum ergo est, juxta superius tractata, q. 46, art. 41, in comment., paradysum in illis verbis non sumi pro paradiso terrestri, sed pro glo-

ria ac beatitudine, juxta illud Apocal.: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* Dices: si licet metaphoricè interpretari paradysum, cum Christus dicit se futurum in paradiso, licebit etiam metaphoricè interpretari infernum vel descensum, cum Christus dicitur descendisse in infernum. Respondetur non esse eandem rationem. Primo, quia ex frequentiori usu illius vocis *infernus*, tam in Novo quam Veteri Testamento, item ex multitudine testimoniorum, et ex eorum contextu, et circumstantiis, ac denique ex Ecclesiæ ac Sanctorum sensu et interpretatione, constat descensum ad inferos proprie esse intelligendum; at vox *paradysus* licet in primæva significatione locum amœnum vel pomarium significet, tamen in Scriptura, præsertim in Novo Testamento, translata est ad significandum locum beatitudinis, ut patet etiam 2 ad Cor. 12. Ac præterea ex circumstantiis ejusdem loci constat ita esse intelligendum. Quia latro non petebat esse in pomario, sed in regno Christi, et hoc illi promisit Christus sub nomine *paradisi*, simul significans latroni regnum suum non esse de hoc mundo, sed in cœlesti beatitudine. Et ita etiam ibi interpretantur Ambrosius, Theophylactus, et alii expositores.

QUÆSTIO LIII;

DE RESURRECTIONE CHRISTI, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Consequenter considerandum est de his, quæ pertinent ad exaltationem Christi.

Et primo, de ejus resurrectione.

Secundo, de ejus ascensione.

Tertio, de ejus sessione ad dexteram Patris.

Quarto, de judiciaria potestate ipsius.

Circa primum occurrit quadruplex consideratio. Quarum prima est de ipsa Christi resurrectione. Secunda, de qualitate resurgentiis. Tertia, de manifestatione resurrectionis. Quarta, de ejus causalitate. Circa primum quæruntur quatuor:

Primo, de necessitate resurrectionis ejus.

Secundo, de tempore.

Tertio, de ordine.

Quarto, de causa.